

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
(повне найменування вищого навчального закладу)

ФАКУЛЬТЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
(повне найменування інституту, факультету)

Кафедра: публічного управління та адміністрування
(повна назва кафедри)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Механізми публічного управління
інтелектуальною власністю в Україні»

Виконала: студентка магістратури за
спеціальністю 281 Публічне
управління та адміністрування заочної
форми навчання
Діана ГУРНА

Керівник: професор кафедри
публічного управління та
адміністрування, доктор економічних,
професор
Андрій ВОЙЦЕЩУК

Рецензент: _____

АНОТАЦІЯ

Діана ГУРНА. Механізми публічного управління інтелектуальною власністю в Україні. – Магістерська робота.

У процесі дослідження визначено сутність інтелектуальної власності як об'єкта публічного управління, розкрито особливості її формування, використання та обігу прав у національній інноваційній системі. Проаналізовано зарубіжний досвід функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю, що дозволило встановити ключові тенденції розвитку цієї сфери, зокрема посилення ролі університетів і науково-дослідних установ, розвиток інфраструктури трансферу технологій, а також інтеграцію прав інтелектуальної власності у процеси комерціалізації інновацій.

Встановлено, що ефективність управління у цій сфері значною мірою залежить від децентралізації управлінських рішень, розвитку регіональних інноваційних систем, наявності відповідної інфраструктури та налагодженої взаємодії між органами публічної влади, науково-освітнім середовищем і бізнесом.

Доведено, що в умовах цифровізації відбувається трансформація нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю, яка проявляється у розширенні кола об'єктів правової охорони, зміні форм обігу прав, ускладненні інституційних взаємозв'язків та необхідності адаптації правового регулювання до нових цифрових реалій. Обґрунтовано напрями удосконалення інноваційного механізму публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності, що передбачають поєднання нормативно-правових, організаційних, фінансових та інституційних інструментів.

Ключові слова: публічне управління, інтелектуальна власність, механізми публічного управління, публічна політика, віртуальні об'єкти, авторське право.

SUMMARY

Diana GURNA. Mechanisms of public management of intellectual property in Ukraine. – Master's thesis.

In the process of research, the essence of intellectual property as an object of public management was determined, the features of its formation, use and circulation of rights in the national innovation system were revealed. Foreign experience in the functioning of mechanisms of public management of intellectual property was analyzed, which allowed us to establish key trends in the development of this area, in particular, strengthening the role of universities and research institutions, the development of technology transfer infrastructure, as well as the integration of intellectual property rights into the processes of commercialization of innovations.

It was established that the effectiveness of management in this area largely depends on the decentralization of management decisions, the development of regional innovation systems, the availability of appropriate infrastructure and well-established interaction between public authorities, the scientific and educational environment and business.

It is proven that in the conditions of digitalization, the transformation of the regulatory and legal mechanism of public management of intellectual property is taking place, which is manifested in the expansion of the range of objects of legal protection, changes in the forms of circulation of rights, the complication of institutional relationships and the need to adapt legal regulation to new digital realities. The directions of improving the innovative mechanism of public management in the sphere of circulation of rights to intellectual property results, which involve a combination of regulatory and legal, organizational, financial and institutional instruments, are substantiated.

Keywords: public management, intellectual property, public management mechanisms, public policy, virtual objects, copyright.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ.....	9
1.1. Поняття та сутність інтелектуальної власності як об'єкта публічного управління.....	9
1.2. Зарубіжний досвід функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю.....	18
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	26
2.1. Аналіз механізмів публічного управління правами інтелектуальної власності.....	26
2.2. Оцінка функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю на регіональному рівні.....	34
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	45
3.1. Трансформація нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю в умовах цифровізації.....	45
3.2. Шляхи удосконалення інноваційного механізму публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності.....	53
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. У контексті переходу України до економіки знань та зростання ролі інтелектуального капіталу як ключового чинника соціально-економічного розвитку, особливої актуальності набуває проблема вдосконалення механізмів публічного управління інтелектуальною власністю. Ефективне формування та функціонування зазначених механізмів зумовлене необхідністю забезпечення результативного трансферу технологій, комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності та їх інтеграції у реальні сектори економіки. В умовах цифровізації, посилення глобальної конкуренції та зростання вимог до інноваційної спроможності держави інтелектуальна власність дедалі більше розглядається як стратегічний ресурс публічного розвитку.

Актуальність дослідження посилюється також необхідністю реалізації положень стратегічних і програмних документів держави. Зокрема, у Національній економічній стратегії на період до 2030 року [1] наголошено на потребі розвитку інноваційної економіки, стимулювання наукових досліджень і створення ефективної системи управління результатами інтелектуальної діяльності. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності до 2030 року [2] передбачає вдосконалення інституційних та правових засад управління інтелектуальною власністю як передумови зростання конкурентоспроможності національної економіки. Водночас у Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року [3] акцентовано увагу на необхідності адаптації підходів публічного управління інтелектуальною власністю до викликів цифрової економіки та розвитку цифрових платформ комерціалізації інтелектуальних продуктів.

Попри наявність розгалуженої нормативно-правової бази, зокрема Законів України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [4], «Про авторське право і суміжні права» [5], «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [6], у правовому полі не сформовано цілісної та узгодженої системи механізмів публічного управління інтелектуальною

власністю. Недостатньо врегульованими залишаються питання впровадження об'єктів інтелектуальної власності у господарську діяльність, їх оцінки, обліку та комерціалізації, а також координації дій суб'єктів публічного управління різних рівнів. Інституційна система управління інтелектуальною власністю характеризується фрагментарністю, обмеженим кадровим потенціалом і слабкою взаємодією між органами публічної влади, науковим середовищем та бізнесом, що негативно впливає на інноваційний розвиток держави.

Проблематика публічного управління інтелектуальною власністю знайшла відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед українських дослідників вагомий внесок у розробку правових, економічних та управлінських аспектів інтелектуальної власності здійснили О. Є. Аврамова, Г. О. Андрушук, Н. В. Дацій, І. В. Драган, О. І. Пархоменко-Куцевіл.

Серед зарубіжних науковців, які досліджували проблематику інтелектуальної власності та публічного управління у цій сфері, слід відзначити Дж. Локка, Адама Д. Мура, Марка А. Лемлі, Р. Л. Океджіді та П. Драхоса.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує наявність низки теоретичних та практичних проблем, що залишаються недостатньо опрацьованими. Зокрема, потребують подальшого дослідження сутність та структура механізмів публічного управління інтелектуальною власністю, особливості їх правового та інституційного забезпечення, регіональний вимір управління, а також трансформація управлінських підходів в умовах цифрової економіки. Зазначене зумовлює актуальність теми дослідження, визначає її мету, завдання, об'єкт і предмет, а також напрями практичного застосування отриманих результатів.

Мета та завдання магістерської роботи. *Метою* магістерської роботи є обґрунтування теоретичних засад та практичних положень щодо удосконалення механізмів публічного управління інтелектуальною власністю в Україні.

Для досягнення мети магістерської роботи було визначено такі *завдання* дослідження:

- розкрити сутність інтелектуальної власності як об'єкта публічного управління;
- провести аналіз зарубіжного досвіду функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю;
- проаналізувати стан механізмів публічного управління правами інтелектуальної власності в Україні;
- оцінити особливості функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю на регіональному рівні;
- запропонувати шляхи трансформації нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю в умовах цифровізації;
- визначити напрями удосконалення інноваційного механізму публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності.

Об'єктом дослідження є публічне управління інтелектуальною власністю.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та прикладні аспекти механізмів публічного управління інтелектуальною власністю в Україні.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основами магістерської роботи виступають праці українських та зарубіжних учених з проблем управління інноваціями, інтелектуальним потенціалом та формування підходів до публічного управління результатами їх інтелектуальної діяльності.

Для досягнення мети та виконання завдань магістерської роботи було використано такі методи загального та спеціального наукового пізнання, а саме: *аналізу та синтезу* – для визначення сутності інтелектуальної власності як об'єкта публічного управління; *порівняльного аналізу* – при аналізі зарубіжного досвіду функціонування механізмів публічного управління

інтелектуальною власністю; *структурно-функціонального аналізу* – для аналізу та оцінки сучасного стану механізмів публічного управління інтелектуальною власністю в Україні; *стратегічного аналізу* – при визначенні напрямів удосконалення механізмів публічного управління інтелектуальною власністю в Україні тощо.

Інформаційною базою дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків та практичних рекомендацій, які містяться в магістерській роботі, як в теоретичному, так і в прикладному значенні при удосконаленні механізмів публічного управління інтелектуальною власністю в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ

1.1. Поняття та сутність інтелектуальної власності як об'єкта публічного управління

Україна, подібно до більшості розвинених і трансформаційних держав, зацікавлена у розширенні та стабільному розвитку високотехнологічного сектору національної економіки. У зв'язку з цим формується система публічної підтримки інноваційної діяльності у реальному секторі, а також здійснюється цільове спрямування публічних фінансових ресурсів на створення та розвиток національної інноваційної системи і відповідної інфраструктури. Такий підхід зумовлений усвідомленням ролі інновацій та результатів інтелектуальної діяльності як основи довгострокового економічного зростання.

У сучасних умовах, коли вільна конкуренція та технологічний розвиток, включаючи наукові дослідження, розробки й інновації, розглядаються як ключові чинники збалансованого економічного зростання, сталого та економічно безпечного розвитку, сформувалися відповідні механізми публічного управління інтелектуальною власністю, що охоплюють питання прав на об'єкти інтелектуальної власності та особливості їх використання. З одного боку, винаходи й новації як стратегічна основа високотехнологічної індустрії потребують належного правового захисту від копіювання та неправомірного відтворення, оскільки саме вони формують унікальні конкурентні переваги сучасних економічних суб'єктів, насамперед високотехнологічних компаній. З іншого боку, встановлення виняткових прав шляхом патентування винаходів, корисних моделей, промислових зразків, дизайнерських рішень і новацій об'єктивно обмежує процеси дифузії технологій та їх поширення в економічному й соціальному середовищі.

Відтак в основі функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю історично сформувалася концепція, відповідно до якої права на результати інтелектуальної діяльності надаються авторам і винахідникам, водночас такі права мають обмежений у часі та за обсягом характер. Разом із цим пріоритетним завданням публічного управління є стимулювання нарощування інтелектуальної власності, оскільки вона сприяє розвитку наукових досліджень і розробок, трансформації результатів інтелектуальної діяльності у реальний та фінансовий сектори економіки, активізації інноваційної діяльності, а також заохоченню підприємницької та корпоративної ініціативи.

Проблематика формування механізмів захисту прав інтелектуальної власності громадян і суб'єктів господарювання бере свій початок ще у XVIII столітті. Уже в XIX столітті до зазначеного питання звертався у своєму листуванні один із засновників сучасних Сполучених Штатів Америки Томас Джефферсон [7], що свідчить про раннє усвідомлення значущості правового захисту результатів інтелектуальної діяльності. У XX столітті важливим етапом інституціоналізації цієї сфери стало створення у 1967 році Всесвітньої організації інтелектуальної власності (BOIB, або WIPO – World Intellectual Property Organization), яка закріпила підхід до інтелектуальної власності як сукупності об'єктів та відповідних прав на них.

З правової точки зору поняття «механізми публічного управління інтелектуальною власністю» є цілісним і неподільним. Такі механізми становлять самостійну групу правових режимів і не можуть розглядатися як окремий різновид права власності у класичному розумінні, хоча в національній економічній практиці України тривалий час існувало помилкове ототожнення цих категорій. Така ситуація, імовірно, пов'язана з недостатнім рівнем розвитку формалізованих правових і управлінських підходів у сфері інтелектуальної власності. У загальному значенні термін «механізми публічного управління інтелектуальною власністю» охоплює законодавчо закріплені, але обмежені в часі та за обсягом виключні права, у тому числі

особисті немайнові права, на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації.

Зазначені права надаються автору або розробнику та за своєю суттю формують монопольне становище правовласника щодо використання результатів власної інтелектуальної, наукової, творчої чи іншої подібної діяльності. Водночас автор або розробник як носій прав може надавати дозвіл на використання об'єктів інтелектуальної власності іншим фізичним чи юридичним особам, тоді як використання таких об'єктів без згоди правовласника є неправомірним. Саме такий підхід до розуміння прав інтелектуальної власності застосовується у визначеннях, що використовуються Всесвітньою організацією інтелектуальної власності.

З метою уточнення змісту поняття «механізми публічного управління інтелектуальною власністю» доцільно звернутися до норм національного законодавства України. У цьому контексті під зазначеними механізмами слід розуміти цілісну систему правових засобів, організаційно-економічних методів та інструментів, а також цифрових технологій, за допомогою яких формується та реалізується публічна політика у сфері використання, комерціалізації, охорони та захисту прав інтелектуальної власності в межах національної інноваційної системи.

Склад механізмів публічного управління інтелектуальною власністю є багатокомпонентним і охоплює правові, організаційно-економічні, контрольні та захисні елементи. Правовий механізм публічного управління інтелектуальною власністю формується на основі норм цивільного законодавства та спеціалізованих нормативно-правових актів. Зокрема, розділ IV «Право інтелектуальної власності» (статті 418–455) Цивільного кодексу України визначає загальні засади правового регулювання у сфері інтелектуальної власності, закріплюючи основні принципи набуття, здійснення та захисту відповідних прав [8].

Важливу складову правового механізму становлять спеціальні закони України, що регламентують порядок правової охорони окремих об'єктів

інтелектуальної власності. До них належать Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», Закон України «Про правову охорону географічних зазначень», а також Закон України «Про державну систему правової охорони інтелектуальної власності», які в сукупності формують нормативну основу реалізації механізмів публічного управління інтелектуальною власністю [9].

Організаційно-економічний механізм публічного управління інтелектуальною власністю реалізується через діяльність уповноважених органів публічної влади. Зокрема, Міністерство економіки України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, визначає стратегічні пріоритети розвитку цієї сфери та координує відповідні управлінські процеси. Водночас Національний орган інтелектуальної власності здійснює експертні функції, забезпечує реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності, ведення державних реєстрів, а також розгляд заяв і скарг у межах своєї компетенції [10].

Контрольні та захисні механізми у структурі механізмів публічного управління інтелектуальною власністю охоплюють інструменти судового та позасудового захисту прав. У сфері судового захисту застосовуються норми Цивільного процесуального кодексу України, які визначають порядок розгляду спорів, пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності [11]. Окреме місце займають антипіратські заходи та протидія обігу контрафактної продукції, що реалізуються у взаємодії з правоохоронними органами, митними органами та іншими уповноваженими структурами.

У межах наведеного підходу механізми публічного управління інтелектуальною власністю та перелік відповідних об'єктів загалом узгоджуються з положеннями міжнародного права у цій сфері. З огляду на це, з позицій науки публічного управління істотних суперечностей між теорією прав інтелектуальної власності та практикою їх правозастосування не

простежується. Водночас зберігається наявність етичних та інституційних проблем, пов'язаних із реалізацією прав на об'єкти інтелектуальної власності та порядком їх використання. Формально інститут інтелектуальної власності передбачає, що розпорядження такими правами здійснюється або шляхом переходу виняткових прав на підставі закону, або внаслідок укладення цивільно-правових договорів, що також є важливою складовою функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю.

У такому випадку розпорядження правами інтелектуальної власності може здійснюватися як шляхом їх відчуження, тобто передачі прав у повному обсязі, так і шляхом надання прав на використання об'єкта інтелектуальної власності на підставі ліцензійного договору. Водночас постає питання про те, що право розпорядження інтелектуальною власністю не входить до складу виключного права на фірмове найменування та найменування місця походження товару, роботи чи послуги. У зв'язку з цим виникає проблема відчуження засобів індивідуалізації юридичних осіб. У практичній площині це означає, що, наприклад, договір купівлі-продажу підприємства як сукупності матеріальних і нематеріальних активів не гарантує автоматичного включення засобів індивідуалізації до предмета договору, що може суттєво впливати на ринкову вартість суб'єкта господарювання та розмір його репутаційного капіталу (goodwill).

Надання прав на об'єкти інтелектуальної власності може здійснюватися на основі простої або виключної ліцензії. У межах простої ліцензії ліцензіар зберігає право надавати дозвіл на використання відповідного об'єкта іншим особам, тоді як виключна ліцензія такої можливості не передбачає. Таким чином, у разі надання виключної ліцензії економічні та інші вигоди від використання об'єкта інтелектуальної власності акумулюються у визначеного суб'єкта. Разом із тим у практиці ділового обороту спостерігається недостатній рівень розуміння представниками бізнес-середовища

відмінностей у змісті правомочностей, а також у видах ліцензій на використання об'єктів інтелектуальної власності.

У результаті в українському господарському обороті переважають неформальні інститути у сфері реалізації правомочностей використання та розпорядження інтелектуальною власністю, тобто результатами інтелектуальної діяльності та засобами індивідуалізації. Така ситуація, зокрема, виступає стримувальним чинником зростання попиту на інновації у приватному та корпоративному споживчому сегменті. Окрім цього, з урахуванням наявних прогалин у національному законодавстві щодо охорони прав інтелектуальної власності, пояснюється практика реєстрації значної частини результатів інтелектуальної діяльності та засобів індивідуалізації за кордоном або їх безпосередній продаж економічним агентам інших держав.

Очевидно, що правове врегулювання зазначених питань потребує подальшого розвитку в межах науки публічного управління, а формальний інститут інтелектуальної власності має набути більшої ефективності та поступово витіснити неформальні інститути у сфері використання і розпорядження відповідними правами. Водночас на сучасному етапі українське законодавство у цій сфері ще не може вважатися достатньо оптимальним. Разом із тим зазначена проблематика не становить безпосереднього предмета цього дослідження, у зв'язку з чим подальший аналіз доцільно зосередити на етичному вимірі створення та використання інтелектуальної власності, який тісно пов'язаний з інституційними аспектами функціонування механізмів публічного управління у цій сфері.

У цьому контексті інтелектуальна власність постає як результат конкретної інтелектуальної діяльності окремої особи. У спрощеному розумінні інтелектуальна власність є формою активного втілення когнітивних і творчих здібностей людини в певному об'єкті, починаючи від наукових і літературних творів та завершуючи базами даних, сортами рослин, фірмовими позначеннями й іншими засобами індивідуалізації. Це свідчить про те, що одна людина на всіх етапах – від виникнення ідеї до її практичної реалізації –

здійснює інтелектуальну діяльність, результати якої згодом набувають правового захисту як об'єкти інтелектуальної власності.

Цілком імовірно, що у креативному та творчому середовищі, зокрема у сфері мистецтва, літератури та інших форм художньої діяльності, індивідуальний характер створення результатів інтелектуальної діяльності може мати місце, однак така ситуація не є універсальною. У сфері фундаментальних і прикладних наукових досліджень результати інтелектуальної діяльності в переважній більшості випадків формуються як продукт колективної творчості. Це зумовлено тим, що сучасні наукові та технологічні розробки, як правило, ґрунтуються на значному обсязі наукових знань і дослідницьких напрацювань, накопичених попередніми поколіннями. Іншими словами, науково-дослідна діяльність у сучасних умовах поєднує використання вже наявних результатів інтелектуальної діяльності з одночасним продукуванням нового знання.

За таких умов як у теоретичному, так і в юридичному та практичному вимірах надзвичайно складним є, по-перше, визначення власного когнітивного та творчого внеску кожної окремої особи у створення результатів інтелектуальної діяльності, що, у свою чергу, актуалізує питання щодо обґрунтованості прав володіння та розпорядження інтелектуальною власністю. По-друге, істотно ускладнюється розмежування індивідуальних внесків у межах колективної взаємодії науковців, дослідників і команд розробників. Саме на цю обставину звертав увагу Ф. фон Хайек, зазначаючи, що ключова проблема економічного розвитку полягає у використанні знань, які ніколи не зосереджені в повному обсязі в одній особі [195]. У зв'язку з труднощами розмежування новації та її імітації постає питання щодо доцільності посилення прав інтелектуальної власності та меж такого посилення.

Загальновідомо, що створення інновацій, проведення фундаментальних і прикладних досліджень та дослідно-конструкторських робіт, у тому числі в межах діяльності високотехнологічних компаній з метою формування

конкурентних переваг, потребує значних фінансових інвестицій, частина з яких має безповоротний характер. У зв'язку з цим витрати, понесені на етапах науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, закладаються у кінцеву вартість продукції. Як наслідок, оригінальний інноваційний продукт зазвичай має вищу ціну порівняно з його імітацією, оскільки імітатори, отримуючи доступ до вже створених технологій, мають можливість скорочувати витрати, пов'язані з дослідженнями, комерціалізацією та трансакційними операціями. За таких умов логічним виглядає посилення прав інтелектуальної власності як інструменту захисту інвестицій.

Разом із тим посилення прав інтелектуальної власності сприяє зміцненню монопольних позицій високотехнологічних компаній, насамперед великих корпорацій, які переважно функціонують у найбільш економічно розвинених країнах. Водночас емпіричні дослідження свідчать, що посилення правового захисту інтелектуальної власності супроводжується зростанням трансакційних витрат таких компаній. У середньостроковій перспективі це може сприяти прискоренню інноваційних процесів і поширенню новацій, проте в довгостроковому вимірі спостерігається зниження темпів інноваційного розвитку. Це пояснюється тим, що витрати, пов'язані з підтриманням і захистом прав інтелектуальної власності, обмежують інвестиційні можливості високотехнологічних компаній, водночас створюючи певні переваги для імітаторів.

Одним із можливих шляхів вирішення зазначеної проблеми є залучення приватних, інституційних внутрішніх та прямих іноземних інвестицій у сферу високотехнологічних розробок, а також стимулювання попиту на оригінальну, унікальну та не імітовану продукцію. Наявність інвестиційних ресурсів здатна сформувати умови відносної рівноваги між витратомісткістю створення об'єктів інтелектуальної власності та суспільними, державними й корпоративними вигодами від їх використання. Водночас така модель є більш життєздатною у країнах із високим рівнем життя та розвинутою

підприємницькою активністю, орієнтованою на довгострокову присутність у соціально-економічній системі.

В Україні сформувалася модель так званого вимушеного підприємництва, яке здебільшого не орієнтоване на створення або ефективне використання інновацій з метою отримання стійких конкурентних переваг. Така модель не передбачає системного залучення результатів інтелектуальної діяльності, об'єктів інтелектуальної власності та інших нематеріальних активів до економічного обігу, що формуються на основі індивідуального або організаційного інтелектуального капіталу. Вимушене підприємництво, не спрямоване на довгостроковий розвиток і створення унікальних високотехнологічних продуктів, становить загрозу економічно безпечному функціонуванню національної соціально-економічної системи.

На макрорівні така ситуація обумовлює формування ортодоксальної моделі споживчого попиту, а на мікрорівні – створює додаткові бар'єри для входу на ринок нових суб'єктів господарювання, зацікавлених у розвитку та впровадженні високих технологій. У результаті в національній економіці зберігається низький рівень інноваційної активності, а нові об'єкти інтелектуальної власності практично не формуються. Натомість раніше створені інтелектуальні активи використовуються переважно екстенсивно, без формування повноцінного ринку високотехнологічної продукції.

Екстенсивне використання результатів інтелектуальної діяльності, що не супроводжується створенням нових інтелектуальних активів, формує обмеження для сталого соціально-економічного розвитку як на макро-, так і на мікрорівні. У свою чергу, незбалансований розвиток, орієнтований на сировинну або ресурсну модель, не сприяє формуванню довгострокових конкурентних переваг і підвищує економічні вразливості. Такі вразливості, зумовлені структурними диспропорціями, можуть виступати причинами як локальних, так і глобальних криз, які слід розглядати не як завершальний етап розвитку, а як точки стратегічного перелому, що потребують пошуку нових траєкторій сталого розвитку.

Це свідчить про наявність об'єктивного взаємозв'язку між категоріями «інтелектуальна власність» та «економічна безпека» у контексті функціонування високотехнологічних компаній і реалізації механізмів публічного управління у цій сфері. Існує два основні способи створення об'єктів інтелектуальної власності, на які юридична особа може набути виняткові права. Перший полягає в інтенсивному використанні всіх видів капіталу, передусім інтелектуального, що забезпечує проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та створення інноваційних технологічних рішень. Другий спосіб пов'язаний із придбанням виняткових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені третіми особами, шляхом переходу таких прав відповідно до закону або на договірних засадах.

Призначення інтелектуальної власності доцільно розглядати як здатність створених, профінансованих або придбаних об'єктів приносити економічні вигоди компанії або забезпечувати право на отримання таких вигод у майбутньому. З огляду на нематеріальний характер об'єктів інтелектуальної власності вони належать до складу нематеріальних активів та обліковуються як інтелектуальні активи.

Таким чином, у межах магістерської роботи інтелектуальна власність розглядається як актив, створений або набутий відповідно до чинного законодавства, який здатний приносити економічні чи інші вигоди та формувати й підтримувати унікальні, стійкі та не копійовані конкурентні переваги. Інвестиції в інтелектуальну власність і створення інтелектуальних активів доцільно трактувати як інвестиції у динамічно стійкий розвиток національної економіки.

1.2. Зарубіжний досвід функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю

В умовах прискорення темпів оновлення інновацій, скорочення життєвого циклу технологій, ускладнення циклів розвитку та трансформації

економічних відносин, коли провідні тенденції соціально-економічного розвитку ґрунтуються на принципах цифрової економіки та економіки знань, інтелектуальна власність набуває визначального значення для розвитку окремих підприємств, галузей, регіонів і держав у цілому, оскільки безпосередньо впливає на рівень конкурентоспроможності продукції та послуг. За таких умов країни з розвиненою економікою, незалежно від форм власності суб'єктів господарювання, їхніх цілей і специфіки діяльності, визнають необхідність урахування як власних національних інтересів, так і вимог поточної економічної ситуації, пов'язаних із ризиками та викликами глобалізації.

У зарубіжній практиці особлива роль у формуванні та реалізації механізмів публічного управління інтелектуальною власністю відводиться закладам вищої освіти, які виступають системоутворюючим інститутом взаємодії суспільства, публічної влади та економічної сфери. Саме заклади вищої освіти у багатьох країнах світу є ключовими центрами генерації знань, наукових досліджень і трансферу технологій, що зумовлює їхній безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток. У зв'язку з цим актуальним є вивчення передового зарубіжного досвіду щодо удосконалення механізмів публічного управління інтелектуальною власністю [12].

Аналіз і узагальнення результатів статистичних досліджень Світового банку, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, а також даних органів офіційної статистики дозволяють виокремити низку ключових тенденцій інноваційної діяльності у світі. По-перше, у глобальному вимірі інноваційна активність залишається високою, однак процеси розвитку інновацій супроводжуються новими обмеженнями, зокрема уповільненням темпів економічного зростання. По-друге, спостерігається трансформація географії інновацій, що проявляється у зміщенні центрів інноваційної активності. По-третє, зберігається значний глобальний розрив у сфері інновацій, оскільки основні інноваційні ресурси та результати інтелектуальної діяльності концентруються переважно у країнах-лідерах світових рейтингів.

По-четверте, рівень дохідності від науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у різних країнах істотно відрізняється. По-п'яте, пріоритетним завданням стає перехід від кількісного зростання інновацій до підвищення їхньої якості, що оцінюється за такими показниками, як рівень доходів від НДДКР, якість закладів вищої освіти та наукових публікацій, а також кількість міжнародних патентів.

Найбільш високі якісні результати та значні доходи від комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності характерні для країн з розвинутою економікою, потужною системою закладів вищої освіти та високим рівнем розвитку науково-дослідної діяльності. У таких країнах сформовано низку факторів, що безпосередньо впливають на ефективність механізмів публічного управління інтелектуальною власністю. Серед них ключове місце займає збалансований підхід до фінансування фундаментальних і прикладних досліджень із пріоритетом підтримки прикладних розробок та трансферу технологій у приватний сектор, а також поступове зменшення прямого впливу публічної влади на прикладні дослідження з передачею відповідних функцій суб'єктам приватного сектору.

Високий рівень патентної активності в таких державах зумовлений насамперед належним опрацюванням питань правового та інституційного регулювання сфери інтелектуальної власності, зокрема розвитком механізмів комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності та впровадженням дієвих заходів стимулювання авторів і розробників цих результатів у межах механізмів публічного управління інтелектуальною власністю.

Розглянемо рівень розвитку механізмів публічного управління інтелектуальною власністю на прикладі окремих зарубіжних країн.

Регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності у США є достатньо розвиненим і здійснюється на основі двох ключових законодавчих актів – Закону Байя–Доула (Public Law № 96–517, 1980 р.) та Закону Стівенсона–Уайлдера (Public Law № 96–418). Перший із зазначених законів регламентує питання патентного регулювання щодо результатів

інтелектуальної діяльності, створених університетами, науковими організаціями, дослідницькими лабораторіями та іншими неурядовими установами за рахунок бюджетного фінансування. Другий закон визначає порядок регулювання прав на результати спільної інтелектуальної діяльності, отримані в межах державно-приватного партнерства за умов співфінансування досліджень і розробок [13].

Чітке нормативне врегулювання відносин між публічною владою та розробниками об'єктів інтелектуальної власності створює стимули для закладів вищої освіти та промислових організацій щодо формування прикладних і комерційно значущих результатів інтелектуальної діяльності, які мають високий потенціал комерціалізації, що є важливою складовою ефективного функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю.

У Японії система управління інтелектуальною власністю набула інтенсивного розвитку починаючи з 1990-х років у зв'язку з упровадженням системи TLO (Technology Licensing Office – офіси ліцензування технологій) та адаптацією національного законодавства за аналогією до Закону Байя–Доула. Система TLO була спрямована на спрощення процедур передачі технологій із закладів вищої освіти до приватного сектору, що зумовило створення при провідних університетах спеціалізованих підрозділів з ліцензування технологій.

Зазначені ініціативи були підтримані з боку держави шляхом надання урядових субсидій у розмірі до 30 млн ієн терміном на п'ять років, що покривало до двох третин витрат на забезпечення діяльності університетських офісів ліцензування технологій та залучення фахівців з трансферу технологій. У результаті університети Японії зазнали суттєвих інституційних змін, перетворившись з традиційних освітньо-наукових установ на активних учасників процесів комерційного та промислового використання результатів наукових досліджень.

Перша Стратегічна програма у сфері інтелектуальної власності, затверджена у 2003 році, була зосереджена на трьох ключових напрямках: створенні результатів інтелектуальної діяльності, забезпеченні їх правового захисту та розвитку механізмів їх комерціалізації. Особливу увагу в межах цієї програми було приділено університетам і науково-дослідним інститутам як основним генераторам інновацій. Водночас Японське патентне відомство ініціювало формування мережі консультантів з ліцензування патентів, які спрямовувалися до університетів і наукових установ з метою забезпечення ефективного трансферу технологій та узгодження потреб малого й середнього бізнесу з наявними науковими розробками.

Активний розвиток відносин у сфері інтелектуальної власності в Республіці Корея розпочався порівняно нещодавно, при цьому найбільш суттєві кроки у вдосконаленні механізмів публічного управління інтелектуальною власністю було здійснено у 2017 році. Зокрема, було скорочено строки розгляду заявок на видачу патентів, а також впроваджено систему анулювання патентів і зменшено терміни подання заявок на їх розгляд.

У цей період держава розпочала реалізацію політики підвищення конкурентоспроможності інтелектуальної власності малих і середніх підприємств. Корейське управління інтелектуальної власності здійснює відбір МСП з високим потенціалом зростання у сфері трансферу технологій та експорту продукції, створеної із використанням об'єктів інтелектуальної власності, з метою надання їм адресної підтримки для прискорення процесів комерціалізації інтелектуальної діяльності.

Крім того, було впроваджено політику підтримки наукових досліджень і розробок, стратегії стандартизації та стандартні патентні стратегії, спрямовані на зміцнення технологічного потенціалу МСП, орієнтованих на міжнародні стандарти. У сфері податкового стимулювання податковий кредит на витрати, пов'язані з придбанням зовнішніх технологій, зокрема патентів, було збільшено з 7 до 10 відсотків. Також запроваджено систему заохочення

винахідницької діяльності працівників шляхом розширення податкових пільг, що охоплюють не лише реєстрацію патентів, а й виплату компенсацій за винаходи.

Окрему увагу у 2017 році було приділено політичним ініціативам щодо підтримки захисту інтелектуальної власності у сфері штучного інтелекту та інтернету речей як складовим підготовки до четвертої промислової революції. Крім того, з 1 травня 2017 року запроваджено систему безкоштовного надання даних про патентні публікації, яка спрямована на підтримку стартапів та стимулювання корпоративного зростання на основі використання інформації про інтелектуальну власність у межах механізмів публічного управління.

У країнах Європи сформовано та постійно вдосконалюється спеціалізоване законодавство, спрямоване на регулювання процесів використання, охорони та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, що є важливою складовою функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю. Європейський підхід характеризується системністю, адаптивністю до змін економічного середовища та орієнтацією на стимулювання інноваційної діяльності.

У Великій Британії кожен заклад вищої освіти наділений правом самостійно визначати внутрішні правила щодо управління правами інтелектуальної власності. При цьому сформовано модель, за якої публічна влада активно сприяє процесам комерціалізації результатів наукових досліджень, створюючи умови для трансферу технологій та залучення університетських розробок до економічного обігу. Такий підхід дозволяє поєднати автономію університетів із загальнонаціональними цілями інноваційного розвитку в межах механізмів публічного управління інтелектуальною власністю [14].

У Німеччині запроваджено уніфіковані правила щодо прав на інтелектуальну власність для працівників як державних, так і приватних організацій. Відповідно до цих норм автори винаходів зобов'язані насамперед запропонувати результати своєї інтелектуальної діяльності роботодавцю, який

у разі прийняття рішення про використання такого винаходу здійснює його патентування та бере на себе зобов'язання щодо виплати авторам відповідної винагороди у формі роялті. У разі відмови роботодавця від запропонованого винаходу працівник набуває право самостійно здійснювати його комерціалізацію, що забезпечує баланс інтересів сторін у межах механізмів публічного управління інтелектуальною власністю.

Водночас у європейських країнах спостерігається зростання патентної активності університетів, що зумовлено посиленням інтеграційних процесів між університетською наукою та промисловістю. У цьому контексті закордонні заклади вищої освіти орієнтуються на формування стійких партнерських відносин з підприємствами реального сектору економіки. З метою досягнення цієї мети провідні університети розробляють і впроваджують власні політики ефективного управління інтелектуальною власністю та передачі знань [15].

Політика у сфері інтелектуальної власності в європейських університетах забезпечує структурованість і передбачуваність управлінських процесів, а також формує сприятливе середовище, у межах якого підприємства та дослідники отримують можливість доступу до знань і технологій, що є об'єктами інтелектуальної власності, та здійснюють їх обмін. Такий підхід підвищує ефективність використання результатів наукових досліджень і посилює роль університетів у реалізації механізмів публічного управління інтелектуальною власністю.

Таким чином, зарубіжний досвід свідчить, що ефективність механізмів публічного управління інтелектуальною власністю безпосередньо залежить від рівня інституційної зрілості, якості нормативно-правового регулювання та активної ролі публічної влади у стимулюванні комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності. У країнах з розвиненою економікою сформовано системний підхід до поєднання інтересів держави, бізнесу та науково-освітньої сфери, що забезпечує трансфер технологій, підтримку університетів і малих та середніх підприємств, а також зростання патентної та інноваційної

активності. Особливе значення надається фінансовим, організаційним і податковим інструментам, а також адаптації механізмів публічного управління до викликів цифрової економіки.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз механізмів публічного управління правами інтелектуальної власності

Процеси становлення нової економічної системи зумовлені якісними змінами, що сприяли переходу від традиційної «матеріаломісткої та трудомісткої» моделі до системи, у якій ключові фактори виробництва трансформуються під впливом цифрових технологій та даних. У сучасній економічній реальності цифровізація розглядається як новий формат організації виробництва, обігу та взаємодії, а в площині публічного управління – як підстава для формування оновлених юридичних способів взаємодії між суб'єктами господарювання, модернізації антимонопольного регулювання та розвитку ринкової інфраструктури.

Законодавство України не містить прямого визначення поняття «цифрова економіка», однак закріплює окремі ключові категорії та правові режими, що спрямовані на її розвиток. Так, Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» № 1667-IX від 15 липня 2021 р. запроваджує спеціальний правовий режим «Дія Сіті», орієнтований на створення сприятливих умов для інноваційного бізнесу, розвитку цифрової інфраструктури, інвестицій та залучення ІТ-фахівців, при цьому у ст. 1 визначено низку спеціальних термінів (зокрема гіг-контракт, гіг-спеціаліст тощо), але поняття «цифрова економіка» безпосередньо не розкрито [16]. Водночас Розпорядження КМУ № 67-р від 17.01.2018 «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» описує цифрову економіку через сукупність ознак і напрямів, пов'язаних із застосуванням ІТ-рішень, штучного інтелекту, відкритих даних, цифрових сервісів та цифрової трансформації публічного управління, бізнесу й суспільства [17]. У межах цієї магістерської роботи цифрову економіку

доцільно трактувати як перехід від переважно матеріального виробництва до електронно-цифрових форматів організації діяльності, де «нематеріальність» використовується у значенні протилежності матеріальному світу, а не як категорія нематеріальних активів у цивільно-правовому сенсі.

Узагальнюючи, цифрова економіка може бути охарактеризована як суспільно-економічна формація, у межах якої знижується роль традиційних ресурсів, а цифрові дані поступово набувають значення одного з базових факторів виробництва. Цифровізація охоплює автоматизацію процесів і розвиток систем контролю; водночас актуальним завданням є формування єдиної, узгодженої системи, оскільки нині цифрові зміни відбуваються фрагментарно в різних підсистемах.

Поглиблення цифрової трансформації зумовлює необхідність визначення застосовних правових форм організації суспільних відносин, що виявляється у проблемних блоках: правовий статус суб'єктів (користувачів, операторів, посередників, агрегаторів тощо), підстави виникнення/зміни/припинення правовідносин (зокрема доступи, блокування), правовий режим об'єктів (цифрове майно, цифрові права), а також зміст правовідносин. Паралельно акцентується проблема недостатньо розвиненої інфраструктури цифрового переходу, що відображено у програмних і стратегічних документах щодо цифрової економіки [16; 17] та інформаційного суспільства [18]. З огляду на швидкість розвитку цифрової сфери підкреслюється потреба гнучкого регулювання та системного оновлення нормативної бази, яка має забезпечувати комплексне правове врегулювання нових відносин і стимулювальні заходи підтримки із збереженням правових традицій.

У контексті структури цифрової економіки виокремлюють три рівні:

- (1) ринки та галузі, де взаємодіють суб'єкти;
- (2) цифрові платформи, які формують компетенції розвитку ринків;
- (3) стимулююче середовище, що охоплює інфраструктуру, правове забезпечення, кадровий потенціал та інформаційну безпеку.

Поряд із переважно комерційною мотивацією цифрового розвитку, у сфері публічного управління відбувається активне впровадження цифрових технологій, однак серед стримувальних чинників виокремлюється дефіцит інтегрованої стратегії, яка б поєднувала цифрове зростання з дотриманням прав людини, мінімізацією негативних наслідків інформатизації та стабілізацією соціальної сфери.

Розширення цифрових процесів обумовлює появу якісно нових об'єктів та потребу встановлення правових режимів щодо цифрових явищ. Українське законодавство вже містить окремі категорії. Так, Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VI від 1 червня 2010 р. формує підхід до інформаційних прав людини та контролю за обробкою персональних даних, у межах якого цифрові права виступають функціональним елементом [19]. Стаття 179-1 Цивільного кодексу України запроваджує поняття «цифрової речі» як блага, що існує виключно в цифровому середовищі та має майнову цінність, охоплюючи права на цифровий контент і цифрові активи; як приклади вказуються облікові записи, NFT, віртуальні активи тощо [8]. Водночас питання смарт-контрактів розглядається крізь призму визнання їх різновидом угоди сторін: попри відсутність спеціального визначення, цивільно-правовий інструментарій дозволяє розглядати смарт-контракт як алгоритмізований договір, укладений онлайн, за умови дотримання вимог щодо форми правочину через телекомунікаційні засоби (ст. 207 ЦКУ), наявності істотних умов (ст. 638) та загальних ознак правочину (ст. 202) [8]. У наукових підходах фіксуються прогалини щодо правового статусу смарт-контрактів, ідентифікації сторін та наслідків помилок коду [20], а також потреба уточнення форми, моменту укладення і включення алгоритмізованого змісту у норми ЦКУ [21].

Окреме місце посідає регулювання «віртуальних активів». Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX від 17 лютого 2022 р. визначає їх як нематеріальні блага – об'єкти цивільних прав, що мають вартість і виражені сукупністю даних в електронній формі, а також передбачає їх поділ на

забезпечені та незабезпечені [22]. На міжнародному рівні використовуються розмежування та визначення в документах ФАТФ (04.07.2019) щодо VA та VASP, де «віртуальний актив» трактується як цифрове вираження цінності для платежів або інвестицій, а «цифровий фінансовий актив»/«цифровий актив» – ширший термін, що охоплює цифрові валюти, цифрові цінні папери, цифрові товари та похідні [23]. У цій площині актуалізується питання статусу цифрових прав: наголошується на потребі прямої законодавчої вказівки щодо можливості існування та обороту цифрових прав у рамках інформаційної системи, а також дискусійність їх співвіднесення з бездокументарними цінними паперами та безготівковими коштами через відмінності у механізмах контролю та відсутність спеціальних правил емісії, захисту і обмежень.

Поряд із «цифровими правами» виокремлюється «віртуальне майно» як об'єкти, існування яких неможливе поза цифровим середовищем (акаунти, особисті кабінети, ігрові об'єкти, CAD-файли, VR-картини тощо). Для цифрових творів підкреслюються ознаки: відносна незалежність від носія, зв'язок доступу і копіювання, можливість одночасного використання багатьма особами, простота змін і конвертації. Окремі аспекти правового режиму цифрових об'єктів (наприклад, фотографій) висвітлюються у працях, де обґрунтовується нечіткість розмежування фотографій і фотографічних творів та пропонується їх спеціальний правовий режим [24]. У літературі щодо віртуального майна фіксуються ознаки економічної цінності та існування виключно в цифровій формі, а перелік об'єктів залишається відкритим (криптовалюта, доменні імена, «ігрове майно», токени) [20]. Аналіз підходів до кваліфікації ігрового майна охоплює: відсутність регулювання, застосування норм власності за аналогією, кваліфікацію через ліцензійні угоди, застосування норм про «інше майно» [2021]; практики кримінально-правового захисту віртуального майна на основі титулу також простежуються, зокрема у Південній Кореї [25] та Китаї [26]. Додатково обґрунтовується співвіднесення віртуальної власності з класичними теоріями (утилітарною Бентама, трудовою Локка, особистісною Гегеля) [27], що використовується

для аргументації можливості правового захисту інтересів користувачів щодо цифрових об'єктів. Одночасно підхід, який зводить обіг таких об'єктів лише до ліцензійних угод із оператором платформи, оцінюється як обмежувальний, оскільки звужує засоби захисту від зловживань платформи та не розкриває режим угод між користувачами; у зв'язку з цим порушується питання про можливість поширення механізмів захисту, зокрема через інструменти безпідставного збагачення.

Окремий блок становить правовий режим результатів, створених із використанням штучного інтелекту. В Україні поняття штучного інтелекту визначене у Концепції розвитку штучного інтелекту (Розпорядження КМУ № 1556-р від 02.12.2020), де ШІ трактується як організована сукупність інформаційних технологій, здатна виконувати складні завдання на основі алгоритмів обробки інформації, формувати бази знань, моделі рішень і визначати способи досягнення поставлених завдань [28]. Разом із тим спеціалізованого законодавства щодо авторства, обсягу виняткових прав і режиму похідних результатів не сформовано. У Великій Британії п. 3 розд. 9 Закону «Про авторське право, промислові зразки та патенти» визнає автором комп'ютерно створених творів особу, яка забезпечила умови для їх створення [29], тоді як підхід США та Канади базується на критерії творчого внеску людини, відтак охороноздатними вважаються лише «плоди творчої праці» [30]. У наукових позиціях висловлюється обґрунтування надання прав на первинний і похідний продукт творцеві алгоритму або особі, якій передано права на первісний твір, що мотивується нормами цивільного законодавства щодо суб'єктного складу та природою авторства [31]. Як нормативні пропозиції сформульовано ідею доповнення ст. 420 ЦКУ положенням щодо творів, створених ШІ, а також введення спеціальної норми 433-1 про охорону нейромережевого програмного забезпечення та інформаційного масиву, створеного внаслідок його функціонування, з поширенням авторсько-правового режиму [8].

Проблематика інформації як об'єкта правовідносин розглядається у зв'язку з тим, що масив даних може становити ключову комерційну цінність цифрових продуктів. Законодавство про інформацію та її захист регулює питання поширення, доступу та охорони інформації і технологій [32], однак статус інформації як самостійного об'єкта цивільних прав оцінюється неоднозначно. Судова практика демонструє багатозначність терміна «інформація» (у т.ч. як комп'ютерні дані/бази даних, носій, процесуальні відомості) [33]. У зарубіжних підходах США інформація захищається у площині персональних даних, виняткових прав і конфіденційної інформації [34]. Дослідники підкреслюють значення визнання інформації самостійним об'єктом цивільних прав через її вплив на майнові відносини [35], водночас висловлюється позиція про необхідність критерію охороноздатності та майнової релевантності [36]. Як ознаки інформації як потенційного об'єкта цивільних прав виокремлюються можливість об'єктивізації та самостійна комерційна цінність відомостей [36].

Наступним цифровим явищем визначається «цифрова особистість»/digital identity, яка в правовій площині пов'язана із захистом приватності, персональних даних, ідентифікацією та протидією несанкціонованому доступу. Через відсутність єдиного тлумачення на практиці до «цифрової особистості» відносять широкий спектр даних: від цифрових копій документів до історії покупок і мережевої активності; в технічних підходах цифровий профіль описується як сукупність «цифрових слідів» [37]. У проекті Декларації прав цифрової людини сформульовано низку принципів щодо персональної інформації, недискримінації, згоди, прозорості та безпеки даних [38]. Поняття «цифровий слід» трактується як дані про діяльність людини в електронному середовищі, що можуть залишатися навмисно або ненавмисно [39], а також як комп'ютерна інформація про події/дії, відображена у матеріальному середовищі під час обробки й передачі [40]. В українському законодавстві відсутнє пряме визначення «цифрового профілю», хоча Закон України «Про цифровий

контент та цифрові послуги» № 3321-IX від 10 серпня 2023 р. визначає цифровий контент і цифрові послуги як дані та їх обробку у цифровій формі [41], а секторальні стандарти/акти у сфері криптозахисту та е-підпису формують рамки безпеки даних [42]. У межах наведеного матеріалу пропонується закріпити поняття «цифровий профіль» у спеціальному нормативному акті щодо ідентифікації та автентифікації як сукупність відомостей у системах органів публічної влади та Єдиній системі ідентифікації.

Підкреслюється, що складові «цифрової особистості» можуть потребувати диференційованого режиму: для документів – режим, аналогічний матеріальним документам; для персональних даних – спеціальний режим захисту; для іншої інформації – режим персональних даних або комерційної таємниці залежно від умов обробки. У такому тлумаченні «цифрова особистість» не є якісно новим явищем, а виступає новим способом фіксації існуючих даних, що потребує уточнення правового режиму у цифровій формі. Додатково запропоновано ввести визначення цифрової особистості до Закону № 3321-IX як сукупності достовірних даних у цифровій формі (включно з персональними, фінансовими, банківськими, правовими відомостями тощо), що мають значення для ідентифікації суб'єкта.

У контексті цифрового обігу окремо аналізуються облікові записи (акаунти). Їх визначення закріплено у Законі України «Про авторське право і суміжні права» (абз. 2 ч. 1 ст. 1): обліковий запис – формалізований запис на обладнанні, підключеному до Інтернету, що ідентифікує користувача, містить дані доступу та визначає права доступу, включно з можливістю додавання/видалення/зміни інформації, надання доступу іншим особам та припинення функціонування веб-ресурсу в межах облікового запису [5]. У практиці акаунти нерідко розглядаються як інструмент поширення інформації (зокрема в кримінальних і репутаційних справах), але водночас формується підхід до їх сприйняття як «квазі-майна» або як елемента майнового комплексу (наприклад, при відчуженні бізнесу). Теоретичні підходи до

правової природи акаунта коливаються між моделями «бази даних», «запису на сервері» та «сукупності прав і обов'язків із угоди з оператором», однак жоден із них не є безспірним. Для співвіднесення з базою даних наводиться визначення ЦКУ (ст. 433): сукупність творів/даних, систематично розміщених і доступних індивідуально, а також критерії виняткового права виробника (суттєві витрати або не менше 10 тисяч елементів) [8]; при цьому підкреслюється, що не всі види акаунтів відповідають творчому елементу систематизації, зокрема поштові акаунти мають інструментальний характер.

Запропоновано розрізняти акаунти без самостійної цінності (лише доступ до сервісу) та акаунти з комерційною цінністю (передплатники, контент, тривалість існування тощо), які можуть виступати самостійним об'єктом обороту. Зазначається, що прямої законодавчої заборони на відчуження акаунтів немає, обмеження часто встановлюються правилами адміністратора інформаційної системи, а ключовим критерієм правового режиму пропонується вважати майнову (комерційну) цінність. Водночас наголошується на потребі забезпечити таке регулювання, за якого передача майнових прав на акаунт не порушуватиме особисті права та таємниці, пов'язані з даними користувачів.

Логічним продовженням аналізу цифрової економіки є цифрові платформи як інфраструктурні елементи, що забезпечують комунікацію та зниження трансакційних витрат, виступають середовищем для обігу цифрових об'єктів і прав. Наводиться типологія платформ (платіжно-розрахункові, інформаційно-інтеграційні, інвестиційні, інноваційні, освітні, соціальні) і підкреслюється їх роль у формуванні інноваційного середовища. Вказується, що платформи здатні суттєво трансформувати традиційні ринки [43]. Попри те, що зазвичай вони є елементом інфраструктури, можливі випадки їх кваліфікації як оборотоздатного блага (зокрема як частини майнових комплексів). У зв'язку з цим висловлюється ідея нормативного закріплення цифрових платформ як окремого різновиду майнового комплексу, що

функціонує у віртуальному середовищі та забезпечує умови для обігу за допомогою цифрових технологій.

Отже, розвиток цифрової економіки супроводжується двома паралельними процесами, які впливають на обіг прав у механізмах публічного управління правами інтелектуальної власності: появою нових об'єктів у сфері інтелектуальної власності та модернізацією форми традиційних об'єктів, а також введенням до обігу віртуальних «квазі-майнових» об'єктів. При цьому спеціальний правовий режим не є необхідним для кожного нового явища, якщо чинне регулювання не створює принципових перешкод для обігу прав на результати інтелектуальної діяльності; однак окремого опрацювання потребує «цифрове майно», оскільки за наявних правил такі об'єкти можуть залишатися недостатньо захищеними.

2.2. Оцінка функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю на регіональному рівні

В умовах інноваційної економіки спостерігається суттєва трансформація інституту та об'єктів інтелектуальної власності порівняно з індустріальною моделлю розвитку. У державах, що здійснили перехід до інноваційного типу економічного зростання, процес створення винаходів відбувається не лише на промислових підприємствах, а й у закладах вищої освіти та науково-дослідних установах у межах виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, значна частина яких фінансується за рахунок публічних ресурсів. Основними суб'єктами володіння патентами виступають високотехнологічні компанії, державні науково-дослідні інститути та університети.

Паралельно з цим сформувалася інноваційна та патентна інфраструктура, що включає нових посередників на ринку технологій. Однією з найбільш динамічних форм такого посередництва за останні десятиліття стало створення офісів трансферу технологій (Technology Transfer Offices) у структурі університетів та державних дослідницьких організацій (public

research organizations). Заклади вищої освіти та PRO поступово перетворилися на ключові елементи національних інноваційних систем, істотно посиливши свою участь у створенні результатів інтелектуальної діяльності та їх подальшому трансфері, що підтверджується статистичними даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності щодо кількості заявок, поданих за процедурою РСТ.

Характерною ознакою інноваційного укладу економіки є також явище так званих «патентних перегонів», що проявляється у стрімкому зростанні кількості патентів, товарних знаків і промислових зразків, зумовленому прискореними темпами виробництва інноваційної, насамперед високотехнологічної, продукції.

Законодавство у сфері охорони інтелектуальної власності поступово набуває глобального характеру. Ринок інтелектуальної власності демонструє випереджальні темпи зростання порівняно з динамікою валового внутрішнього продукту, а також обсягами виробництва й експорту високотехнологічної продукції. Одночасно відбувається розширення територіальної дії правової охорони об'єктів промислової власності.

Важливою тенденцією є визнання інформації як нового об'єкта цивільних правовідносин. Програми для електронно-обчислювальних машин і бази даних, традиційно віднесені до об'єктів авторського права, дедалі частіше набувають характеристик, притаманних винаходам. У структурі патентування в розвинених країнах за галузями техніки домінують рішення у сфері інформаційно-комунікаційних та комп'ютерних технологій.

Водночас університети та науково-дослідні інститути, як правило, не володіють дослідно-виробничими та випробувальними потужностями, що зумовлює опосередкований характер промислової застосовності створених ними об'єктів інтелектуальної власності. За таких умов зростає потреба у розвиненій інноваційній інфраструктурі та додаткових інвестиційних ресурсах, необхідних для їх ефективної комерціалізації.

Узагальнюючи наведене, можна виокремити ключові напрями трансформації інституту інтелектуальної власності в умовах інноваційного укладу економіки: суттєве зростання кількості об'єктів промислової власності та масштабів ринку інтелектуальної власності; перетворення інтелектуальної власності з допоміжного активу на повноцінний товар; розширення кола суб'єктів створення об'єктів промислової власності за рахунок науково-дослідних установ і університетів, яким можуть належати відповідні майнові права; пріоритетний розвиток інформаційних технологій, що підтверджується концентрацією об'єктів інтелектуальної власності у цій сфері; застосування патентного захисту комп'ютерних програм; включення до ринкового обігу нових типів об'єктів інтелектуальної власності, зокрема програм для ЕОМ і баз даних; активна участь держави у фінансуванні НДДКР, формуванні інноваційної інфраструктури та управлінні процесами комерціалізації; опосередкований характер промислової реалізації об'єктів промислової власності та потреба у формуванні цілісного інноваційного ланцюга; відсутність матеріалізованих зразків багатьох об'єктів промислової власності; розширення сфери правової охорони інтелектуальної власності; уніфікація міжнародного й національного законодавства, що зумовлює глобалізацію правового регулювання у цій сфері.

У країнах із розвиненою економікою об'єкти промислової власності, створені за рахунок бюджетного фінансування, як правило, закріплюються не за державним замовником, а за університетами, на відміну від об'єктів, розроблених на замовлення приватного бізнесу. Виходячи з наведених положень, з'являється можливість проаналізувати ступінь відповідності українського національного інституту інтелектуальної власності умовам інноваційного укладу, а також окреслити пріоритетні напрями формування національної стратегії у сфері інтелектуальної власності, що є необхідними для переходу економіки на інноваційну модель розвитку та подальшого вибудовування цілісної системи і методології управління.

Фундаментальні наукові дослідження здійснюються переважно у державних науково-дослідних інститутах і закладах вищої освіти, тоді як прикладні дослідження виконуються або у галузевих наукових установах, малих інноваційних підприємствах при університетах і технопарках, або у науково-дослідних підрозділах промислових компаній. Фінансування фундаментальних досліджень здійснюється здебільшого за рахунок держави, прикладні дослідження підтримуються як державними, так і приватними ресурсами, тоді як дослідно-конструкторські роботи та дослідне виробництво, як правило, фінансуються бізнесом. При цьому саме бізнес виступає основним замовником прикладних досліджень, що реалізуються галузевими науковими структурами, тоді як результати фундаментальних досліджень безпосередньо у підприємницькій діяльності не використовуються.

У межах національної інноваційної системи розвинених країн, що відповідають постіндустріальному укладу, створення принципово нових технологій супроводжується послідовним «рухом» інновації від її первинних розробників у сфері науки до кінцевих споживачів у бізнес-середовищі. Такий процес охоплює етапи фундаментальних і прикладних науково-дослідних робіт, дослідно-конструкторських розробок і дослідного виробництва.

Визначення пріоритетних напрямів фундаментальних досліджень, обсягів їх фінансування, а також обов'язків науково-дослідних установ і закладів вищої освіти щодо впровадження отриманих результатів належить до сфери державної політики, оскільки ці процеси супроводжуються змінами характеристик об'єктів інтелектуальної власності, пов'язаних із відповідними інноваціями. Наукові дослідження та розробки при цьому слід розглядати лише як один з етапів інноваційного циклу.

На кожній стадії готовності інновації – від її створення до перетворення на ринковий продукт – відбувається трансформація цілей охорони інтелектуальної власності, її виду та вартості, змінюється необхідний рівень і структура інвестицій (державних і приватних), а також територія правової

охорони. Відповідний вид інтелектуальної власності визначається змістом робіт, що виконуються на конкретному етапі інноваційного процесу.

Результати фундаментальних і пошукових досліджень, що здійснюються переважно у закладах вищої освіти та науково-дослідних установах, фінансуються за рахунок державних коштів і можуть бути оприлюднені, охоронятися у режимі ноу-хау або захищатися шляхом патентування. Промислова придатність результатів, отриманих у науково-дослідних установах на початковому етапі, має опосередкований характер, оскільки для їх практичного використання необхідне проведення додаткових дослідно-конструкторських робіт, результати яких також підлягають патентному захисту. Надалі результати фундаментальних і пошукових ініціативних досліджень можуть використовуватися у прикладних науково-дослідних роботах, дослідно-конструкторських розробках, створенні дослідно-промислових зразків та у серійному виробництві. При цьому кількість ліцензійних договорів, укладених безпосередньо між науково-дослідними установами та промисловими підприємствами щодо результатів фундаментальних досліджень, залишається відносно незначною.

Якщо класифікувати етапи комерціалізації інновацій за виконавцями, то прикладні науково-дослідні роботи, дослідно-конструкторські розробки та дослідне виробництво здебільшого здійснюються не самими університетами або державними науково-дослідними установами, а малими інноваційними підприємствами при університетах, галузевими науково-дослідними інститутами, спеціалізованими конструкторськими бюро, відомчими науковими підрозділами та інжиніринговими центрами. Проведення дослідно-конструкторських робіт здійснюється ними переважно на замовлення бізнесу. На цій стадії об'єкти інтелектуальної власності представлені винаходами, спрямованими на вдосконалення вже існуючих технічних рішень, установок або технологій. Права на такі об'єкти, як правило, належать промисловим підприємствам і активно охороняються, оскільки бізнес зацікавлений у захисті власних конкурентних переваг. Саме на цьому етапі спостерігається зростання

кількості винаходів, пов'язаних з однією інновацією, а також активніше застосовується правова охорона корисних моделей і промислових зразків.

У зв'язку з цим, якщо раніше інноваційний процес розглядався як послідовне проходження трьох основних стадій – фундаментальних досліджень, прикладних наукових робіт та дослідно-конструкторських розробок, – то в сучасних умовах він обов'язково доповнюється четвертою складовою, пов'язаною з ідентифікацією, оформленням і захистом прав на результати інтелектуальної діяльності. На етапі масового виробництва ключову роль у системі правової охорони відіграють товарні знаки, які реєструються під час створення нових підприємств, виведення на ринок нових видів продукції, розвитку малого підприємництва та виходу компаній на міжнародні ринки. Інтенсивність реєстрації товарних знаків слугує індикатором динаміки розвитку малого і середнього бізнесу та появи нових продуктів.

Таким чином, усі стадії комерціалізації інновації можуть бути пов'язані з характеристиками відповідних об'єктів інтелектуальної власності та суб'єктами правоволодіння. На етапах експорту інноваційної продукції правова охорона винаходів, товарних знаків і промислових зразків поширюється на іноземні юрисдикції.

Промислові зразки та товарні знаки, як правило, реєструються на початку масового виробництва нових або вдосконалених товарів, а розширення території їх правової охорони свідчить про вихід підприємств на міжнародні ринки. Зростання кількості промислових зразків і товарних знаків супроводжується підвищенням вартості об'єктів промислової власності. Запропоноване співвідношення етапів комерціалізації інновацій і характеристик інтелектуальної власності дає змогу використовувати структуру об'єктів інтелектуальної власності як індикатор стану національного інституту інтелектуальної власності, рівня інноваційного розвитку суб'єктів національної інноваційної системи та інтенсивності їх взаємодії.

Винаходи становлять основу створення інновацій, тоді як формування промислових зразків і товарних знаків, що супроводжує процес комерціалізації, відображає інтенсивність цього процесу. Створення винаходів потребує значних матеріальних, фінансових і людських ресурсів, тоді як розроблення товарних знаків і промислових зразків, як правило, не передбачає істотних витрат аналогічного характеру.

Це підтверджується аналізом етапів життєвого циклу технологій і продуктів через динаміку патентної активності: найвища інтенсивність патентування спостерігається на початкових стадіях виробництва, тоді як на етапі завершення життєвого циклу технології вона зменшується. Показники патентної активності дають змогу оцінювати не лише розвиток окремих галузей техніки, але й стан науки – за кількістю винаходів, що належать університетам і науково-дослідним установам, а також інноваційний рівень промисловості – за обсягом об'єктів інтелектуальної власності, що перебувають у власності підприємств. Територіальний обсяг правової охорони об'єктів інтелектуальної власності відображає експортний потенціал високотехнологічної продукції, що дозволяє на основі відповідних даних отримувати об'єктивні оцінки функціонування всіх суб'єктів національної інноваційної системи.

Інтелектуальна власність, створювана у державних науково-дослідних установах і закладах вищої освіти, має визначальне значення для інноваційного розвитку, оскільки саме на цій стадії формуються передумови подальшої комерціалізації інновацій та забезпечується взаємозв'язок усіх елементів національної інноваційної системи. Аналіз стану національного інституту інтелектуальної власності та формування стратегічних орієнтирів його розвитку потребують урахування світових тенденцій трансформації інтелектуальної власності в умовах інноваційного укладу економіки. Дані щодо об'єктів інтелектуальної власності виступають об'єктивною інформаційною базою для прогнозування науково-технічного та економічного

розвитку, а також для оцінювання стану науки, промисловості та публічного сектору в межах національної інноваційної системи.

Реалізація організаційних і фінансових складових інноваційного процесу на регіональному рівні характеризується високим потенціалом ефективності, що зумовлено специфікою інноваційної діяльності, яка за своєю природою тяжіє до децентралізованих моделей управління. Гнучкість, адаптивність до змін зовнішнього середовища та можливість оперативного реагування на локальні потреби роблять регіональні та місцеві управлінські структури більш придатними для управління інноваційними процесами порівняно з центральними органами влади, функції яких мають переважно стратегічний характер. Важливу роль відіграє також географічна близькість учасників інноваційного процесу, що сприяє налагодженню ефективної взаємодії між виробниками та споживачами нових технологій. У межах регіонів легше формуються горизонтальні зв'язки та неформальні мережі співпраці, які забезпечують узгодження інтересів наукової, освітньої та промислової спільнот.

Регіональна система управління інтелектуальною власністю розглядається як сукупність організацій різних форм власності, що функціонують на території регіону та здійснюють створення, поширення і використання нових технологій у межах відповідних умов господарювання. Її формування відбувається під впливом державної наукової та інноваційної політики, а також соціально-економічної політики регіону. У структурі такої системи виокремлюється інноваційно-відтворювальний сегмент, який охоплює підприємства, організації та установи, що здійснюють наукові дослідження, розробки, виробництво і реалізацію інноваційної продукції, а також заклади вищої освіти, залучені до підготовки кадрів і комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, поряд з венчурними фондами та іншими суб'єктами інноваційного інвестування.

Важливу роль відіграє інфраструктурно-інституційний компонент, до якого належать технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій,

консалтингові структури у сфері маркетингу, управління високотехнологічними проєктами, а також організації, що забезпечують правовий, бухгалтерський та інформаційний супровід інноваційної діяльності. Управлінсько-координаційний елемент представлений органами виконавчої влади регіонального рівня, органами місцевого самоврядування та представниками територіальних громад, які забезпечують узгодження інтересів суб'єктів інноваційного процесу. Інформаційно-аналітична складова спрямована на збір, обробку та поширення інформації про перспективні розробки, формування сприятливої суспільної думки та аналітичний супровід процесів інноваційного розвитку.

Побудова регіональної системи управління інтелектуальною власністю є результатом реалізації збалансованої регіональної інноваційної політики, у межах якої мають бути враховані специфічні особливості відповідної території. До таких особливостей належать рівень розвитку та структура промислового комплексу, науки й освіти, наявність ресурсного потенціалу та інноваційної інфраструктури, а також просторове розташування регіону відносно споживачів інноваційної продукції. Водночас формування регіональної системи управління інтелектуальною власністю здійснюється з урахуванням загальнодержавних пріоритетів інноваційної політики та проблем міжрегіонального науково-технічного співробітництва.

Ключовим завданням регіональної інноваційної політики та базовою функцією регіональної системи управління інтелектуальною власністю виступає створення умов для ефективної реалізації механізмів трансферу та комерціалізації технологій. Саме ці механізми забезпечують включення результатів інтелектуальної діяльності у господарський обіг та їх використання в інтересах соціально-економічного розвитку регіону.

У цьому контексті обґрунтовується доцільність формування регіональної концепції управління інтелектуальною власністю, орієнтованої на довгострокову перспективу. Стратегічним напрямом розвитку економіки регіону визначається її інноваційна трансформація з урахуванням науково-

технологічного, промислового та інноваційного потенціалу, основою якої має стати комплексна концепція інноваційного розвитку. Стратегічною метою такої концепції управління інтелектуальною власністю є підвищення конкурентоспроможності регіональних підприємств, розширення можливостей розвитку бізнесу як у межах регіону, так і за його межами.

Реалізація концепції передбачає системний комплекс заходів, спрямованих на стимулювання ефективного використання об'єктів інтелектуальної власності суб'єктами господарювання регіону та активізацію інноваційної діяльності у різних сферах, зокрема технологічній, управлінській, маркетинговій та фінансовій. У цьому аспекті важливе значення має інформаційна підтримка суб'єктів інноваційної діяльності та малого підприємництва щодо перспективних розробок, наявного кадрового потенціалу, можливостей пошуку партнерів і просування інноваційної продукції. Окрему роль відіграє сприяння створенню спеціалізованих структур, що забезпечують взаємодію науки з реальним сектором економіки, а також підтримка інноваційних проєктів, реалізація яких має стратегічне значення для регіону.

Суттєвим напрямом регіональної політики є стимулювання розвитку малих інноваційних підприємств, зокрема шляхом залучення закладів вищої освіти до підготовки фахівців у сфері інноваційного менеджменту та маркетингу, створення й розвитку бізнес-інкубаторів, а також формування умов для ефективного впровадження інноваційних розробок у виробництво. Важливим елементом такої системи виступають центри комерціалізації інновацій, які забезпечують розміщення замовлень підприємств на виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та сприяють виходу інноваційної продукції на внутрішні й зовнішні ринки.

Окрему увагу у межах регіональної системи управління інтелектуальною власністю приділяють залученню інвестицій у високотехнологічні компанії. Це передбачає формування сприятливого інвестиційного середовища, підвищення привабливості регіону для інвесторів

у наукомістких секторах економіки, підтримку створення спільних підприємств та інтеграцію регіональних компаній у міжнародні виробничі ланцюги. Важливим чинником у цьому процесі є сприяння впровадженню міжнародних стандартів якості та сертифікації продукції.

Завершальним елементом регіональної політики у сфері управління інтелектуальною власністю є формування ефективної інфраструктури комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності. Йдеться про розвиток інфраструктурних мереж, налагодження зовнішніх зв'язків між суб'єктами інноваційної інфраструктури, а також створення систем обліку й інформаційного доступу до результатів інтелектуальної діяльності, отриманих у межах регіону. Реалізація таких заходів створює передумови для подолання інфраструктурних обмежень і забезпечує можливості практичного використання та комерціалізації наукових розробок.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ

3.1. Трансформація нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю в умовах цифровізації

Сучасний етап розвитку публічного управління характеризується зростанням ролі інтелектуальної власності як стратегічного ресурсу соціально-економічного розвитку, що зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до формування та функціонування нормативно-правового механізму публічного управління у цій сфері. Умови цифровізації економіки та публічної сфери істотно змінюють характер створення, використання, охорони та комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, що безпосередньо впливає на ефективність чинного правового регулювання.

Нормативно-правовий механізм публічного управління інтелектуальною власністю, сформований переважно в індустріальну та постіндустріальну епохи, виявляється обмежено пристосованим до регулювання процесів, пов'язаних із цифровими об'єктами, прискореними інноваційними циклами, розширенням кола суб'єктів інтелектуальної діяльності та зростанням ролі нематеріальних активів у публічному секторі. За таких умов виникає об'єктивна потреба у його трансформації, що має забезпечити відповідність правового регулювання сучасним управлінським викликам та стратегічним цілям державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Цифровізація виступає не самостійною метою державного впливу, а комплексною умовою, у межах якої змінюються інструменти, процедури та підходи публічного управління інтелектуальною власністю. Вона посилює вимоги до гнучкості нормативно-правових рішень, узгодженості законодавчих та підзаконних актів, а також до здатності держави оперативно реагувати на

появу нових об'єктів і форм використання результатів інтелектуальної діяльності.

У цьому контексті трансформація нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю має розглядатися як цілеспрямований процес оновлення правових норм, регуляторних інструментів та управлінських процедур, спрямований на підвищення ефективності державного впливу, стимулювання інноваційної активності та забезпечення балансу публічних і приватних інтересів. Особливого значення набуває адаптація правового регулювання до цифрових форм створення та обігу об'єктів інтелектуальної власності, що потребує переосмислення традиційних моделей правової охорони та управління.

З огляду на це, у межах даного параграфу доцільним є аналіз основних напрямів трансформації нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю, зосереджений на зміні об'єктної та суб'єктної складових правового регулювання, еволюції регуляторних інструментів і процедур, а також на оцінці впливу цих змін на результативність публічного управління в умовах цифровізації.

Трансформація нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю в умовах цифровізації зумовлюється насамперед зміною характеру суспільних відносин у сфері створення, використання та комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності. Цифрове середовище суттєво ускладнює об'єктну та суб'єктну структуру цих відносин, що потребує перегляду традиційних правових інструментів державного впливу та їх адаптації до нових форм економічної активності. У цьому контексті нормативно-правовий механізм публічного управління поступово трансформується від системи формального правового закріплення прав до комплексного інструменту регулювання процесів обігу інтелектуальної власності в цифровій економіці.

Одним із ключових напрямів такої трансформації є зміна об'єктної складової нормативно-правового регулювання. Якщо раніше правове

регулювання було зосереджене переважно на класичних об'єктах інтелектуальної власності, таких як винаходи, корисні моделі, промислові зразки чи твори науки і мистецтва, то в умовах цифровізації значна частина цих об'єктів функціонує у нематеріальній, електронній формі. Крім того, з'являються нові результати інтелектуальної діяльності, створені із застосуванням цифрових технологій, а також цифрові продукти, що поєднують у собі ознаки різних об'єктів права інтелектуальної власності. У зв'язку з цим нормативно-правовий механізм публічного управління поступово орієнтується не лише на охорону окремого об'єкта, а на регулювання всього ланцюга його створення, використання, передачі прав та економічної реалізації.

Важливою складовою трансформації є зміна процедур правової охорони та державної реєстрації об'єктів інтелектуальної власності. Поширення електронних форм взаємодії між суб'єктами господарювання та органами публічної влади зумовлює нормативне закріплення електронного подання заявок, використання цифрових реєстрів, автоматизацію експертних процедур та застосування електронних доказів у процесах захисту прав. Таким чином, нормативно-правовий механізм у сфері інтелектуальної власності набуває процесуального виміру, орієнтованого на оперативність, прозорість і доступність публічних сервісів, що відповідає загальним засадам цифрового публічного управління.

Разом із тим трансформація нормативно-правового механізму супроводжується зміною ролі держави у сфері управління інтелектуальною власністю. У цифрових умовах держава поступово відходить від виключно контрольної та дозвільної моделі регулювання і дедалі більше виконує функції координатора, стимулятора та гаранта правового порядку. Це проявляється у поєднанні нормативно-правових інструментів із програмними та стратегічними документами, спрямованими на підтримку інноваційної діяльності, розвиток трансферу технологій та комерціалізацію результатів інтелектуальної діяльності. У такій моделі нормативно-правовий механізм

виступає не лише засобом обмеження чи санкціонування, а й інструментом формування сприятливого правового середовища для інноваційного розвитку.

Цифровізація також зумовлює міжгалузевий характер трансформації нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю. Регулювання цієї сфери дедалі частіше ґрунтується на поєднанні норм цивільного, адміністративного, інформаційного та фінансового права, а також законодавства у сфері електронного урядування. Така інтеграція дозволяє враховувати специфіку цифрових об'єктів та процесів, проте водночас ускладнює правозастосування та вимагає узгодженості нормативних актів різного рівня.

Водночас трансформація нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю в умовах цифровізації супроводжується низкою проблем і обмежень. Серед них особливої уваги потребують фрагментарність правового регулювання, відставання законодавчих змін від темпів технологічного розвитку, а також складність адаптації традиційних правових конструкцій до нових цифрових форм інтелектуальної діяльності. Це свідчить про необхідність подальшого удосконалення нормативно-правового механізму з урахуванням реальних потреб публічного управління та динаміки цифрової трансформації.

Трансформація нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю в умовах цифровізації супроводжується істотними змінами у суб'єктному складі правовідносин та перерозподілом повноважень між учасниками управлінського процесу. Ці зміни зумовлені ускладненням інноваційних процесів, зростанням кількості учасників створення та використання результатів інтелектуальної діяльності, а також появою нових форм взаємодії між публічним та приватним секторами.

Насамперед відбувається еволюція ролі держави у системі публічного управління інтелектуальною власністю. У межах нормативно-правового механізму держава поступово переходить від домінування адміністративно-

контрольних функцій до виконання координаційних та стимулюючих завдань, що проявляється у:

- формуванні стратегічних та програмних документів у сфері інтелектуальної власності;
- нормативному закріпленні механізмів партнерської взаємодії з бізнесом і науковою спільнотою;
- розвитку сервісної функції органів публічної влади у сфері реєстрації, захисту та комерціалізації прав інтелектуальної власності.

В умовах цифровізації змінюється також роль органів виконавчої влади та підпорядкованих їм інституцій. Нормативно-правовий механізм дедалі більше орієнтується на міжвідомчу координацію, що передбачає узгодження повноважень органів, відповідальних за інноваційну політику, цифровий розвиток, освіту та науку, економіку і фінанси. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексність державного впливу на сферу інтелектуальної власності та уникнути дублювання функцій.

Водночас відбувається істотна трансформація статусу закладів вищої освіти та науково-дослідних установ, які у цифрових умовах дедалі частіше виступають не лише виробниками знань, а й активними суб'єктами публічного управління інтелектуальною власністю. У нормативно-правових актах це проявляється через:

1. Закріплення за університетами та науковими установами прав на результати інтелектуальної діяльності, створені за участю державного фінансування;
2. Надання їм можливостей самостійно здійснювати управління такими правами, у тому числі передавати їх за договорами ліцензування або відчуження;
3. Інституціоналізацію структур з трансферу технологій, що функціонують у межах або за участю закладів освіти і науки.

Окремого значення в умовах цифровізації набуває поява нових учасників у сфері публічного управління інтелектуальною власністю, зокрема:

- операторів цифрових платформ;
- посередницьких організацій у сфері комерціалізації інновацій;
- інфраструктурних суб'єктів, що забезпечують інформаційний, правовий та аналітичний супровід обігу прав інтелектуальної власності.

Нормативно-правовий механізм у цій частині зазнає трансформації шляхом правового закріплення їх функцій, повноважень та відповідальності у процесі управління правами інтелектуальної власності.

Цифровізація також змінює характер взаємодії між суб'єктами управління, що знаходить відображення у нормативному закріпленні електронних форм комунікації, обміну інформацією та прийняття управлінських рішень. Це сприяє підвищенню прозорості управлінських процесів, скороченню часових та транзакційних витрат, а також розширенню доступу суб'єктів інноваційної діяльності до публічних сервісів у сфері інтелектуальної власності.

Таким чином, трансформація суб'єктної складової нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю в умовах цифровізації відображає перехід до більш відкритої, багаторівневої та мережевої моделі управління, у межах якої держава, наука, бізнес і інституції інноваційної інфраструктури взаємодіють на засадах партнерства та спільної відповідальності за результати інноваційного розвитку.

Попри поступове оновлення нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю в умовах цифровізації, його практичне функціонування супроводжується низкою системних обмежень і викликів, що стримують підвищення ефективності державного впливу у цій сфері. Зазначені проблеми мають комплексний характер і пов'язані як зі змістом правових норм, так і з особливостями їх реалізації в умовах швидкої цифрової трансформації суспільних відносин.

Однією з найбільш суттєвих проблем залишається відставання нормативно-правового регулювання від темпів технологічного розвитку. Цифрові технології змінюють способи створення, використання та поширення

результатів інтелектуальної діяльності значно швидше, ніж відбувається оновлення законодавства, унаслідок чого чинні правові норми:

- не охоплюють нові форми об'єктів інтелектуальної власності;
- не враховують специфіку їх функціонування у цифровому середовищі;
- допускають неоднозначне тлумачення прав і обов'язків суб'єктів правовідносин.

Це знижує передбачуваність правового регулювання та негативно впливає на інноваційну активність.

Іншим системним обмеженням є фрагментарність нормативно-правового механізму, що проявляється у розпорошеності правових норм між різними галузями законодавства та недостатньому рівні їх узгодженості. Регулювання інтелектуальної власності в умовах цифровізації здійснюється одночасно нормами цивільного, адміністративного, інформаційного та фінансового права, а також законодавством у сфері цифрового розвитку, що за відсутності єдиного концептуального підходу призводить до:

1. Дублювання управлінських повноважень;
2. Виникнення колізій між нормативними актами;
3. Ускладнення правозастосовної практики для органів публічної влади та суб'єктів господарювання.

Окрему групу проблем становить обмежена адаптованість традиційних правових конструкцій до цифрових об'єктів інтелектуальної власності. Класичні підходи до правової охорони, сформовані в умовах матеріалізованих або чітко ідентифікованих результатів інтелектуальної діяльності, виявляються недостатньо ефективними щодо цифрових продуктів, які характеризуються високою швидкістю відтворення, складністю встановлення авторства та транснаціональним характером використання. У таких умовах виникає потреба не лише у формальному оновленні нормативних актів, а й у переосмисленні базових принципів правового регулювання.

Суттєвим стримуючим чинником виступає також недостатня інституційна спроможність органів публічного управління. Запровадження

сучасних нормативно-правових інструментів у сфері інтелектуальної власності потребує відповідного кадрового, організаційного та технологічного забезпечення, зокрема:

- підвищення рівня правової та цифрової компетентності посадових осіб;
- модернізації управлінських процедур і внутрішніх регламентів;
- розвитку аналітичного та інформаційного супроводу процесів управління правами інтелектуальної власності.

За відсутності таких умов навіть прогресивні правові норми не забезпечують очікуваного управлінського результату.

В умовах цифровізації загострюється і проблема дотримання балансу між публічними та приватними інтересами. З одного боку, держава зацікавлена у стимулюванні інновацій, поширенні знань та забезпеченні відкритого доступу до результатів інтелектуальної діяльності, з іншого – у гарантуванні належного рівня правової охорони прав інтелектуальної власності. Недостатньо виважене нормативно-правове регулювання може призводити як до надмірного обмеження прав правовласників, так і до зниження суспільної корисності інноваційних результатів.

З огляду на зазначене, подальше вдосконалення нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю має ґрунтуватися на таких пріоритетних напрямках:

- забезпечення системності та внутрішньої узгодженості правового регулювання;
- підвищення гнучкості нормативно-правових інструментів з урахуванням цифрових процесів;
- адаптація управлінських процедур до електронних форм взаємодії;
- посилення інституційної спроможності органів публічної влади.

Таким чином, усунення окреслених обмежень є необхідною умовою формування ефективного нормативно-правового механізму публічного управління інтелектуальною власністю, здатного забезпечити реалізацію

державної політики у цій сфері в умовах цифровізації та підтримати інноваційний розвиток національної економіки.

3.2. Шляхи удосконалення інноваційного механізму публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності

Сучасний етап розвитку інноваційної економіки характеризується зростанням ролі обігу прав на результати інтелектуальної власності як ключового елементу національної інноваційної системи. Саме ефективність правового, організаційного та економічного забезпечення такого обігу визначає спроможність держави трансформувати наукові результати у конкурентоспроможні продукти, технології та послуги. У цьому контексті удосконалення інноваційного механізму публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності набуває системного значення, оскільки поєднує інтереси держави, науки, бізнесу та суспільства.

Насамперед слід зазначити, що чинний механізм публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності залишається фрагментованим і не завжди узгодженим з реальними потребами інноваційного розвитку. Це проявляється у недостатній координації між органами публічної влади, слабкій інтеграції науки та бізнесу, обмеженій практиці комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, створених за державні кошти, а також у відсутності сталих стимулів для активної участі суб'єктів господарювання у правовому обороті таких результатів. У зв'язку з цим удосконалення інноваційного механізму має здійснюватися не шляхом точкових змін, а через формування цілісної системи управлінських рішень.

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення інноваційного механізму публічного управління є формування чітких і прозорих правил обігу прав на результати інтелектуальної власності, створені за участю держави. Йдеться, зокрема, про врегулювання таких аспектів, як:

1. Визначення правового статусу результатів інтелектуальної діяльності, створених у межах державного фінансування;
2. Розмежування майнових прав між державою, виконавцями наукових робіт та потенційними комерційними партнерами;
3. Встановлення процедур передачі, ліцензування або відчуження прав із урахуванням інтересів усіх учасників інноваційного процесу.

Практика розвинених країн засвідчує, що передача прав на результати інтелектуальної власності університетам і науково-дослідним установам за умови збереження державного контролю за стратегічними технологіями сприяє активізації інноваційної діяльності та підвищує ефективність комерціалізації. У цьому контексті для національної системи публічного управління доцільним є закріплення механізмів, які б стимулювали наукові установи не лише до створення об'єктів інтелектуальної власності, а й до їх активного введення в цивільний обіг.

Важливим шляхом удосконалення інноваційного механізму є розвиток інституційної інфраструктури обігу прав на результати інтелектуальної власності. Така інфраструктура має включати взаємопов'язані елементи, серед яких:

- центри трансферу технологій, що забезпечують правовий і організаційний супровід передачі прав;
- спеціалізовані підрозділи у закладах вищої освіти та наукових установах, відповідальні за управління портфелем інтелектуальної власності;
- консультаційні та експертні структури, які здійснюють оцінку комерційного потенціалу об'єктів інтелектуальної власності;
- фінансові інструменти підтримки, орієнтовані на ранні стадії комерціалізації.

Функціонування такої інфраструктури дозволяє знизити транзакційні витрати учасників інноваційного процесу, підвищити рівень правової визначеності та забезпечити більш активне залучення бізнесу до обігу прав на результати інтелектуальної діяльності. При цьому роль публічної влади

полягає не у прямому втручанні в господарські процеси, а у створенні сприятливих умов для взаємодії суб'єктів ринку.

Окремої уваги потребує вдосконалення економічних стимулів у межах інноваційного механізму публічного управління. Ефективний обіг прав на результати інтелектуальної власності неможливий без формування мотиваційної системи, яка б заохочувала як творців інтелектуальних продуктів, так і їх потенційних користувачів. У цьому аспекті доцільно виділити такі напрями:

1. Запровадження податкових стимулів для підприємств, що інвестують у придбання або ліцензування прав на результати інтелектуальної власності;
2. Підтримку спільних проєктів науки і бізнесу, у межах яких обіг прав виступає ключовим елементом партнерства;
3. Створення механізмів державного співфінансування комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності з високим інноваційним потенціалом.

Зазначені заходи сприяють переходу від формального володіння правами до їх реального економічного використання, що, у свою чергу, посилює інноваційну спрямованість публічного управління.

Не менш важливим є вдосконалення управлінських процедур у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності. Складність і тривалість адміністративних процедур часто виступають стримувальним фактором для учасників інноваційного процесу. У зв'язку з цим актуальним є спрощення та стандартизація процедур реєстрації, передачі та ліцензування прав, а також впровадження електронних інструментів взаємодії між суб'єктами публічного управління та правовласниками. Цифрові рішення у цьому випадку виступають не самодостатньою метою, а засобом підвищення прозорості, оперативності та доступності управлінських процесів.

Суттєвим напрямом удосконалення інноваційного механізму є підвищення управлінської спроможності органів публічної влади у сфері інтелектуальної власності. Це передбачає формування професійних компетенцій у сфері управління правами, оцінки інноваційного потенціалу,

стратегічного планування та аналізу ефективності державних рішень. Без належного кадрового забезпечення навіть досконалі нормативні та інституційні рішення не здатні забезпечити сталий розвиток системи обігу прав на результати інтелектуальної власності.

У цілому удосконалення інноваційного механізму публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності має базуватися на комплексному поєднанні правових, інституційних, економічних та управлінських заходів. Такий підхід дозволяє сформувати цілісну систему, орієнтовану не лише на охорону прав, а й на їх активне використання як інструменту інноваційного розвитку, що відповідає сучасним викликам та стратегічним пріоритетам державної політики.

Подальший розвиток інноваційного механізму публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності неможливий без чіткого врахування особливостей інноваційного циклу та ролі прав інтелектуальної власності на кожному з його етапів. На відміну від традиційного підходу, за якого інтелектуальна власність розглядалася переважно як юридичний інструмент охорони результатів творчої діяльності, у сучасних умовах вона дедалі більше набуває функцій економічного ресурсу, управлінського інструменту та чинника конкурентоспроможності. Відповідно, інноваційний механізм публічного управління має бути орієнтований не лише на забезпечення формальної правової охорони, а й на стимулювання активного та ефективного обігу прав.

У цьому контексті важливою складовою удосконалення механізму є впровадження стратегічного підходу до управління правами на результати інтелектуальної власності. Йдеться про перехід від ситуативних управлінських рішень до довгострокового планування, яке охоплює визначення пріоритетних напрямів комерціалізації, формування портфелів прав інтелектуальної власності та оцінку їхнього потенційного впливу на соціально-економічний розвиток. Такий підхід дозволяє узгодити інтереси різних учасників інноваційного процесу та забезпечити більш раціональне

використання результатів інтелектуальної діяльності, створених за участю публічних ресурсів.

Особливу роль у цьому процесі відіграє держава як суб'єкт публічного управління, яка одночасно виступає регулятором, інвестором та, у низці випадків, співвласником прав на результати інтелектуальної власності. Саме тому удосконалення інноваційного механізму передбачає чітке визначення функцій і меж втручання публічної влади у процес обігу прав. Державне управління має бути спрямоване на формування правил гри та створення стимулів, а не на заміщення ринкових механізмів. З цією метою доцільним є застосування таких управлінських підходів, як:

- розвиток державно-приватного партнерства у сфері комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності;
- використання конкурсних і грантових механізмів підтримки інноваційних проєктів, що передбачають чітко визначені умови обігу прав;
- запровадження індикаторів ефективності управління правами на результати інтелектуальної власності для суб'єктів, які отримують державну підтримку.

Значним резервом удосконалення інноваційного механізму публічного управління є посилення взаємодії між різними рівнями управління. Обіг прав на результати інтелектуальної власності формується не лише на загальнодержавному рівні, а й у межах регіональних інноваційних екосистем, де відбувається безпосередня взаємодія науки, бізнесу та органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим актуальним є забезпечення узгодженості державної та регіональної політики у сфері інтелектуальної власності, зокрема шляхом делегування частини управлінських повноважень на регіональний рівень і створення умов для адаптації загальнонаціональних інструментів до специфіки конкретних територій.

Важливим напрямом удосконалення механізму є розвиток договірних форм обігу прав на результати інтелектуальної власності. У сучасній практиці саме договори ліцензування, спільної діяльності, трансферу технологій та

франчайзингу виступають ключовими інструментами комерціалізації інновацій. Проте ефективність їх застосування значною мірою залежить від рівня правової визначеності та управлінського супроводу. У цьому контексті публічне управління має сприяти поширенню типових договірних моделей, методичних рекомендацій і кращих практик, що знижують правові ризики для учасників інноваційного процесу та спрощують процедури введення прав у цивільний обіг.

Окремої уваги заслуговує питання інформаційного забезпечення обігу прав на результати інтелектуальної власності. Недостатня поінформованість суб'єктів господарювання про наявні розробки, можливості їх використання та умови передачі прав істотно обмежує потенціал інноваційного розвитку. У цьому зв'язку удосконалення інноваційного механізму публічного управління має включати формування відкритих інформаційних ресурсів, які акумулюють відомості про результати інтелектуальної діяльності, створені за участю держави, а також про можливі форми їх комерціалізації. Такі ресурси виконують не лише інформаційну, а й координаційну функцію, сприяючи налагодженню зв'язків між потенційними правовласниками та користувачами.

Не менш важливим є врахування міжнародного виміру обігу прав на результати інтелектуальної власності. В умовах глобалізації інноваційні процеси дедалі частіше виходять за межі національних економік, а комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності орієнтується на зовнішні ринки. У зв'язку з цим удосконалення інноваційного механізму публічного управління має передбачати гармонізацію національних підходів до обігу прав з міжнародними стандартами, а також підтримку експорту об'єктів інтелектуальної власності шляхом сприяння міжнародному патентуванню, ліцензуванню та участі у транснаціональних інноваційних проєктах.

Таким чином, розширення та удосконалення інноваційного механізму публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності передбачає багатовимірний процес, що охоплює стратегічні,

інституційні, економічні, договірні та інформаційні складові. Комплексна реалізація зазначених напрямів створює передумови для переходу від формального регулювання до активного управління обігом прав як інструментом інноваційного розвитку, що відповідає сучасним потребам національної економіки та завданням державної політики.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі запропоновано розв'язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів публічного управління інтелектуальною власністю в Україні.

1. Визначено, що інтелектуальна власність у сучасних умовах є стратегічним нематеріальним активом, який формується в результаті індивідуальної та колективної інтелектуальної діяльності й відіграє важливу роль у розвитку економіки знань та інноваційних процесів. Колективний характер створення результатів інтелектуальної діяльності у науково-технологічній сфері ускладнює розмежування внесків і правомочностей, що обумовлює необхідність ефективного функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю. Посилення прав інтелектуальної власності одночасно сприяє захисту інвестицій та може призводити до зростання трансакційних витрат, що впливає на динаміку інноваційного розвитку. У цих умовах інтелектуальна власність як об'єкт публічного управління потребує системного підходу до формування механізмів її створення, використання та комерціалізації як передумови сталого соціально-економічного розвитку.

2. Установлено, що зарубіжні моделі функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю характеризуються комплексністю, орієнтацією на комерціалізацію результатів інтелектуальної діяльності та активною взаємодією закладів вищої освіти, бізнесу і публічної влади. Досвід США, Японії, Республіки Корея та європейських країн демонструє, що чітке правове регулювання, інституційна підтримка трансферу технологій, стимулювання інноваційної активності та залучення інвестицій створюють передумови для зростання конкурентоспроможності національних економік і можуть бути використані як орієнтири для вдосконалення механізмів публічного управління інтелектуальною власністю в Україні.

3. У процесі аналізу з'ясовано, що розвиток цифрової економіки істотно

змінює механізми публічного управління правами інтелектуальної власності, зумовлюючи появу нових цифрових об'єктів та трансформацію традиційних результатів інтелектуальної діяльності. Чинне законодавство України не забезпечує комплексного регулювання правового режиму цифрового майна, результатів діяльності штучного інтелекту, віртуальних активів і облікових записів, що ускладнює їх правовий захист та введення в цивільний оборот. Водночас значна частина таких об'єктів може регулюватися в межах наявних інститутів права інтелектуальної власності, цивільного та інформаційного права за умови їх адаптації до цифрового середовища.

Особливої уваги потребує вдосконалення механізмів публічного управління щодо цифрового майна та результатів функціонування штучного інтелекту, оскільки відсутність чіткого нормативного закріплення цих об'єктів створює ризики для забезпечення економічної ефективності та правової визначеності у сфері цифрової економіки.

4. Обґрунтовано, що ефективність функціонування механізмів публічного управління інтелектуальною власністю на регіональному рівні визначається збалансованістю регіональної інноваційної політики, здатністю враховувати специфіку територіального розвитку та орієнтацією на створення умов для трансферу й комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності. Регіональна система управління інтелектуальною власністю формується як багатокomпонентна структура, у межах якої поєднуються інноваційно-відтворювальні, інфраструктурно-інституційні, управлінсько-координаційні та інформаційно-аналітичні елементи, що забезпечує інтеграцію науки, освіти, бізнесу та публічної влади. Реалізація регіональної концепції управління інтелектуальною власністю сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіональних суб'єктів господарювання, активізації інноваційної діяльності, залученню інвестицій у високотехнологічні галузі та формуванню сталих передумов соціально-економічного розвитку регіону.

5. З'ясовано, що в умовах цифровізації відбувається комплексна трансформація нормативно-правового механізму публічного управління

інтелектуальною власністю, яка охоплює оновлення правових підходів до визначення об'єктів і суб'єктів інтелектуальної власності, зміну інструментів регуляторного впливу та модернізацію процедур реалізації публічної політики у цій сфері. Цифровізація виступає не самостійною метою, а системною умовою таких змін, оскільки спричиняє появу нових результатів інтелектуальної діяльності, ускладнення правовідносин та необхідність адаптації класичних правових конструкцій до цифрового середовища. Виявлено, що чинний нормативно-правовий механізм характеризується фрагментарністю та асинхронністю розвитку, що знижує ефективність публічного управління інтелектуальною власністю і потребує подальшого вдосконалення з урахуванням міжгалузевої інтеграції, підвищення ролі держави як координатора інноваційних процесів і забезпечення балансу публічних та приватних інтересів.

6. Обґрунтовано, що подальший розвиток інноваційного механізму публічного управління у сфері обігу прав на результати інтелектуальної власності має здійснюватися на основі системного поєднання державного регулювання та ринкових стимулів, удосконалення нормативно-правового забезпечення обігу прав, розвитку інфраструктури комерціалізації, розширення фінансових інструментів підтримки інновацій, а також інституційного зміцнення взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності, що в сукупності створює передумови для підвищення ефективності використання результатів інтелектуальної діяльності, активізації інноваційних процесів та формування стійких конкурентних переваг у національній економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна економічна стратегія на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
2. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
3. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text>
4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
6. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>
7. Lemley M. A. Property, intellectual property, and free riding. Text. Rev. 2004. Vol. 83. P. 1031.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: № 435-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
9. Перелік законів України. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
10. Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 р. № 995. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2020-п#Text>

11. Цивільно процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
12. Білогубка Т. Захист права власності в зарубіжних країнах: концептуальні засади та досвід для України. *KELM Journal*. 2023. № 7(59). С. 12–20.
13. Герасимчук Є. Аналіз досвіду ЄС та США в удосконаленні законодавства України про захист від недобросовісної конкуренції у сфері ІВ. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 4 (2022). С. 52–59.
14. Denicola, Robert, *Ex Machina: Copyright Protection for Computer Generated Works* (2016). 69 Rutgers University Law Review 251 (2016). URL: <https://ssrn.com/abstract=3007842>
15. European Commission. Regulation (EU) No 910/2014 (eIDAS) Article 25. EC, 2014.
16. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 липня 2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>
17. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
18. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>
19. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
20. Варавка В. Проблеми правового регулювання смарт-контрактів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 1 (1). С. 143-51.
21. Мічурін Є. О. Смарт-контракт у приватному праві. 2025. *Форум права*. № 81 (1). С. 53–59.
22. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

23. FATF «Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers» (червень 2019). URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/RBA-VA-VASPs.pdf>

24. Тарасенко Л. Л. Фотографічний твір як об'єкт авторського права. 2025. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Том 1. № 87. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/324751>

25. Ward M. Does Virtual Crime Need Real Justice? URL: <http://news.bbc.co.Uk/2/hi/technology/3138456.stm>

26. Knight W. Gamer Wins Back Virtual Booty in Court Battle. URL: <https://www.newscientist.com/article/dn4510-gamer-wins-back-virtual-booty-in-court-battle/>

27. Lastowka, Greg and Hunter, Dan, The Laws of the Virtual Worlds. California Law Review, Vol. 92, № 1, 2004. URL: <https://ssrn.com/abstract=402860>

28. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

29. Copyright, Designs and Patents Act 1988. <https://www.gov.uk/government/publications/copyright-acts-and-related-laws>

30. Chabanets T.M. Evaluation of the effectiveness of state regulation of intellectual property. *Public administration and state security aspects*. Vol. 1/2025. URL: <http://passa.nuczu.edu.ua/uk/arhiv/213-chabanets-t-evaluation-of-the-effectiveness-of-state-regulation-of-intellectual-property>

31. Міщенко І. Економічний аналіз тенденцій та проблем розвитку креативних індустрій у світі та Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 4–5 (2023). С. 101–112.

32. Про захист інформації в інформаційно телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-ВР>

33. Постанова Суду з інтелектуальних прав у справі № 520/5691/19 від 23.12.2020. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/93791691>

34. An Overview of U.S. Privacy and Data Protection Laws. Pandectes . URL: <https://pandectes.io/blog/an-overview-of-the-rights-and-requirements-in-us-data-privacy-laws/>

35. Kokhanovska O. V. (2014). Vtilennia ta realizatsiia idei rozrobnykiv TSK Ukrainy shchodo normatyvnoho zakriplennia poniattia ta vydiv ob'ektiv tsyvilnykh prav. [Implementation and implementation of the ideas of the developers 189 of the Central Committee of Ukraine regarding the normative consolidation of the concept and types of objects of civil rights.]. *Aktualni problemy pryvanoho prava: Zbirnyk statei do yuvileiu doktora yuryd. nauk, prof. N.S. Kuznietsovoi*. Vidp. red. R.A. Maidanyk ta O. V. Kokhanovska. Kyiv: PrAT «Iurydychna praktyka». P. 247–271.

36. Zaika I, Skrypnyk V. (2017). Informatsiia v systemi ob'ektiv tsyvilnykh prav. [Information in the system of civil rights objects]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. P. 240–245.

37. Аврамова О. Є. Віртуальна (цифрова) особистість: суб'єктивний та об'єктивний аспект. *Сучасні наукові виклики правознавства* (збірник наукових праць). Харків: ХНУВС, 2023. С. 52-56.

38. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 58–61.

39. Царьов Р. Ю. Цифровий слід в Інтернеті. Лекційні матеріали онлайн тренінгу, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, 2025. С. 1–5.

40. Біленчук П. Д., Коваленко А. В. Цифрові сліди та право на приватність. *IT-право в Україні: матеріали Шостої всеукр. наук.-практ. конф.* (Львів, 2022). С. 42–47.

41. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10 серпня 2023 р. № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text>

42. Деякі питання електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг: Постанова Верховної ради України від 28 червня 2024 р. № 764. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-2024-%D0%BF#Text>

43. Кірдіна О. Г., Ковальов А. Ю. Детермінанти розвитку цифрових платформ та їх вплив на конкуренцію. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2023, № 81–82, с. 44–49.

Виконала: студентка
магістратури за спеціальністю
281 Публічне управління та
адміністрування заочної форми
навчання _____ Діана ГУРНА

Науковий керівник:
професор кафедри публічного
управління та адміністрування,
д.е.н., професор _____ Андрій ВОЙЦЕЩУК

Робота допущена до захисту:
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування,
д.держ.упр., професор _____ Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ